

**ELEMENTE FOLCLORICE ÎN CREAȚII VIOLONISTICE DE FILIAȚIE
ROMÂNEASCĂ SEMNATE DE COMPOZITORI DIN REPUBLICA
MOLDOVA ÎN ANII 1950-1960**

FOLKLORIC ELEMENTS IN CREATIONS FOR VIOLIN OF ROMANIAN
FILIAȚION SIGNED BY COMPOSERS FROM THE REPUBLIC OF MOLDOVA
IN THE 1950s-1960s

RADU TĂLĂMBUȚĂ⁵⁵,
doctorand, asistent universitar,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

<https://orcid.org/0000-0003-0705-5963>

CZU [780.8:780.614.332]:781.7(478)
DOI <https://doi.org/10.55383/ca.23>

⁵⁵ E-mail: talambuta@yahoo.com

Componistica moldovenească abundă în nume și creații ce demonstrează o atitudine temeinică și un interes în permanență sporit al compozitorilor pentru folclorul moldovenesc. În perioada anilor 1950-1960, compozitori precum Ștefan Neaga, Eugen Coca, Alexei Stârcea, Leonid Gurov, Gheorghe Neaga, David Gherșfeld, Solomon Lobel, Valerii Poleacov și alții au semnat opusuri reprezentative, în partiturile cărora vioara ocupă un loc de frunte. Această constatare urmează a fi argumentată în cele ce urmează prin prezentarea succintă a câtorva mostre din diferite genuri ale muzicii instrumentale care probează legătura viorii cu domeniul folcloric.

Cuvinte-cheie: folclor moldovenesc, vioară, componistică națională, D. Gherșfeld, L. Gurov, Gh. Neaga

Moldovan music composition abounds in names and creations that demonstrate a thorough attitude and an ever-increasing interest of the composers in Moldovan folklore. During the years 1950-1960, composers such as Ștefan Neaga, Eugen Coca, Alexei Stârcea, Leonid Gurov, Gheorghe Neaga, David Gherșfeld, Solomon Lobel, Valerii Poleacov and others signed representative works, in the scores of which the violin occupies a leading place. This finding is to be argued in what follows by briefly presenting several samples from different genres of instrumental music that prove the connection of the violin to the folkloric field.

Keywords: Moldovan folklore, violin, national composition, D. Gherșfeld, L. Gurov, Gh. Neaga

Introducere

Componistica moldovenească a fost marcată chiar de la începuturile sale de un mare interes al compozitorilor pentru folclorul moldovenesc. În perioada anilor 1950-1960, compozitori considerați clasici ai muzicii naționale – Ștefan Neaga, Eugen Coca, Alexei Stârcea, Leonid Gurov, Gheorghe Neaga, David Gherșfeld, Solomon Lobel, Valerii Poleacov și alții – au semnat lucrări pentru vioară ce ocupă un loc important în repertoriul autohton de vioară. În articolul de față vom prezenta câteva exemple reprezentative ce aparțin diferitor genuri care demonstrează filonul folcloric românesc, prezent la diferite nivele și modalități de tratare, în creații violonistice semnate de D. Gherșfeld, L. Gurov și Gh. Neaga.

Elemente și teme folclorice în creațiile lui David Gherșfeld

Pionier al muzicii profesionale autohtone, **David Gherșfeld** este cunoscut mai ales pentru primele opusuri în genuri de scenă – operetă, operă, balet, comedie muzicală. Deși situate cumva pe un plan secundar, genurile instrumentale, vocale sau corale din palmaresul compozitorului au și ele un rol semnificativ pentru cultura muzicală moldovenească. Printre lucrările instrumentale se evidențiază cele dedicate viorii, fapt care nu poate fi întâmplător, având în vedere descendența muzicianului dintr-o familie de violoniști. Aceste partituri demonstrează elocvent specificul creației sale, precum simplitatea limbajului muzical, tipicitatea formelor cât mai apropiate de varianta lor clasică, precum și evidența orientare către însușirea și utilizarea elementului folcloric.

Mai ales ultima trăsătură este pe deplin regăsită în *Fantezie moldovenească* pentru vioară și pian, o miniatură din 1940 în a cărei formă tripartită „temele imită exemple tipice de genuri din folclorul moldovenesc, redându-i particularitățile intonaționale” [1 p.12]. Coloritul modal datorat unor trepte coborâte sau urcate, accentuarea intervalelor mărite, melodicitatea tipică interpretării vocale, precum și asemănarea acompaniamentului de pian cu cel al țambalului, toate amintesc de cântecul liric sau chiar de doină.

Și *Concertul* pentru vioară și orchestră compus în 1951 conține anumite trimiteri la domeniul folclorului. Deși a fost considerată mediocră de unii critici muzicali ai timpului din cauza neajunsurilor dramaturgiei și a partidei supraîncărcate a instrumentului solistic [1], creația – una dintre primele încercări autohtone în genul de concert – cuprinde referințe destul de clare asupra stilisticii în baza căreia D. Gherșfeld și-a formulat discursul muzical în cele trei părți ale opusului. Spre exemplu, partea a

doua are un profil tematic legat de cântecul *Frunzișoară de mohor*. Supusă improvizației prin denaturarea metrului sau introducerea sincopelor și coroanei, melodia a căpătat un evident caracter meditativ (Ex. 1).

Ex. 1. D. Gherșfeld, *Concert pentru vioară și orchestră*, p. II

Influența folclorică este mai pregnantă în compartimentul de mijloc al părții: caracterul dansant, tempoul viorii, desenul ritmico-melodic dens, formularea modală mixolidică, precum și abundența ornamentelor tipice lăutărești accentuează prezența folclorului fără a se indica un gen ca sursă concretă de inspirație. Aceasta constatare confirmă faptul că, „în tendința de a crea o imagine populară generalizată, compozitorii din Moldova se adresau și prototipului folcloric de gen” [2 p. 72-73].

Preocupările folclorice în creațiile pentru vioară de Leonid Gurov

Printre primii muzicieni profesioniști care s-au arătat preocupați de folclorul autohton prin întreaga lor activitate componistică rămâne a fi **Leonid Gurov**. El și-a început activitatea prin prelucrarea unor cântece populare și a introdus cu succes, în partiturile sale elementul folcloric sub diverse forme, îmbinându-l organic cu tendințe impresioniste sau romantice târzii și atribuindu-i trăsături concertante. Astfel, în *Sonata* pentru vioară și pian (1959) compozitorul recurge, în cadrul unei dramaturgii tradiționale a genului de sonată, la citarea unor cunoscute melodii folclorice. Mai mult, deoarece „pentru crearea coloritului național autorii apelau la procedeele facturale ce subliniau natura de gen a tematismului” [2 p. 68], prima mișcare *Allegro* conține o temă secundară expusă pe fundalul unui acompaniament pianistic ce sugerează figurații caracteristice țambalului, iar în partea finală, în care L. Gurov introduce impresionante secvențe de improvizație instrumentală iar faimoasa *Ciocârlia* în partida viorii este însoțită de imitarea ritmică și armonică a unui taraf, în cea a pianului (Ex. 2).

Ex. 2. Leonid Gurov, *Sonată* pentru vioară și pian, p. III

A doua mișcare a creației se desfășoară într-o formă tripartită mare cu repriză. Secțiunile exterioare conțin intonații din cunoscuta *Jalea miresei*, prin ale căror armonizări polisemantice compozitorul a încercat să păstreze varianta originală cu specific modal⁵⁶, iar compartimentul de mijloc poartă un caracter dansant și se dezvoltă intens în baza principiului variantic. „Alternarea melodiei triste *Jalea miresei* cu tema de dans în cinci timpi plină de viață te face să-ți amintești de vechile obiceiuri moldovenești de nuntă – un spectacol de teatru colorat, în care plânsul jalnic al miresei de rămas bun de la casa părintească era urmat de glume și dansuri” [3 p. 112].

Interesul pentru folclor manifestat în creațiile pentru vioară de Gheorghe Neaga

Figura artistică a lui **Gheorghe Neaga** se prezintă ca un fenomen special în arta muzicală autohtonă. Cu un repertoriu bogat în creații reprezentative, mai ales opusurile de muzică instrumentală de cameră însumează cele mai importante caracteristici ale stilului său componistic. Având în vedere descendența dintr-o familie de lăutari, instrumentul-cheie în cea mai mare parte a creației este, bineînțeles, vioara. Puține sunt partiturile din care aceasta lipsește, dar și mai puține sunt cele care nu au absolut nici o tangență cu domeniul folclorului.

Câteva opusuri ce ilustrează abordarea elementelor folclorice sunt miniaturile pentru vioară și pian *Oleandra*, *Hora spiccato*, *Joc* și *Joc moldovenesc*, *Joc de doi*, *Recitativ și Burlescă*, precum și *Sonata nr. 1* pentru vioară și pian ori *Suită* pentru vioară și pian. În cazul acestora, Gh. Neaga a valorificat expresia muzicală anume prin intermediul influenței mai mult sau mai puțin evidente a folclorului, raportându-le în diferită măsură la neofolclorism. În unele creații stilistica este sugerată chiar de titlu iar

⁵⁶ O analiză detaliată a tratării armonice se găsește în Miliutina I. Cu privire la utilizarea folclorului în creația camerală instrumentală. În: *Folclorul muzical din Moldova și creația componistică*. Chișinău: Știința, 1993, pp. 66-74.

conținutul, prin „intonațiile folclorice, înnobilate de tradițiile clasice ale scrierii compoziționale profesionale și de maniera individuală de expunere, proprie prin nivelul de expresivitate, capătă în creațiile lui Gheorghe Neaga frumusețe și prospețime unică” [4 p. 136]. În alte opusuri însă influența folclorului poate fi constatată doar prin audierea imprimării și analiza partiturii.

Un exemplu ar fi *Sonata nr. 1* pentru vioară și pian. Apărută în 1957, ca una dintre compozițiile de debut ale lui Gheorghe Neaga⁵⁷, lucrarea impresionează prin prospețimea sonoră și expresivitatea procedeele interpretative inspirate din folclor. „Compusă într-o perioadă de adaptare a genului de sonată și de adaptare a canoanelor acestuia în perimetrul componistic autohton în care abordarea folclorului este o tehnică firească, fără a se îndepărta de concepțiile tradiționale, autorul îi oferă, totuși, originalitate prin perpetuarea entuziasmului, a atmosferei optimiste, a imaginilor pozitive și apropierea tematismului de domeniul folcloric” [5 p. 204].

În forma unui ciclu cvadripartit, *Sonata* cuprinde patru părți în care rădăcinile folclorice se manifestă divers prin intermediul diferitelor procedee de prezentare și prelucrare. În prima mișcare, un *Allegro* energic, se constată utilizarea melodiilor de inspirație folclorică și a ritmului caracteristic anumitor genuri lirice. *Parlando-rubato*-ul din secțiunea temei principale este specific doinelor, iar linia melodică seamănă mult cu cea a unui cântec de leagăn (Ex. 3). În continuare, *Scherzino* conține un tematism în caracter dansant, cu un ritm specific muzicii folclorice de joc. În partea lentă, Gh. Neaga se orientează oarecum spre o altă zonă a componisticii instrumentale de cameră, însă revine cu un *Final* agitat, vioi, în caracter dansant, în care partida pianului imită acompaniamentul de țambal, iar potențialul viorii ca instrument folosit de lăutari este puternic evidențiat [5 p. 205-206].

Ex. 3. Gheorghe Neaga, *Sonata nr. 1* pentru vioară și pian, p. I

O altă creație ce ilustrează modalitatea de expunere a compozitorului în raport cu folclorul este *Suită* pentru vioară și pian⁵⁸. Compusă în 1968, aceasta cuprinde cinci părți, ale căror titluri indică o

⁵⁷ *Sonata nr.1 pentru vioară și pian* de Gheorghe Neaga este și primul opus pentru vioară din domeniul muzicii profesionale autohtone postbelice în genul de sonată.

⁵⁸ Acest opus figurează în unele cercetări și ca *Cinci piese* pentru vioară și pian.

firească inspirație folclorică. Fără a prelua, cita sau imita direct un material muzical folcloric, compozitorul a inclus în partitura sa un caleidoscop de imagini și caractere puternic individualizate. Prima piesă a ciclului – *Horă* – reproduce destul de autentic o horă mare, cu două componente ușor de diferențiat. În timp ce pianul este „responsabil” de tempo și ritm, partida vioarei abundă în detalii improvizatorice ale melodiei. *Brâul* poartă un specific ritmic și intonațional propriu genului folcloric omonim (Ex. 4) și „dictează interpretului un lucru deosebit de insistent asupra respectării nuanțelor metro-ritmice (2/8, 3/8), asupra schimbărilor rapide ale figurilor melodice” [6 p. 149]. Având un caracter mai „potolit”, *Melodie populară* exprimă o horă lentă destul de modificată din punct de vedere ritmic, iar *Recitativ* transpune partitura într-o zonă a folclorului epic prin indicațiile *Largo con liberta* și *Narando*. Cu o virtuozitate impunătoare, *Joc haiducesc* încheie lucrarea în baza „utilizării inventive a procedeelelor variațional și ostinato. Repetarea insistentă și varierea unora și aceluiași celule melodicoritmice constituie miezul procesului de evoluție muzicală” [6 p. 150].

Ex. 4. Gheorghe Neaga, *Suită pentru vioară și pian, Brâul*

Concluzii

Lista creațiilor de inspirație folclorică semnate de compozitorii moldoveni pentru vioară ar putea continua, fiind vorba despre un instrument predilect al acestora, de-a lungul anilor. Fie că unii muzicieni au rădăcini în vechi familii de lăutari, fie că alții au îndrăgit cultura populară într-atât încât și-au propus să o introducă într-o anumită ipostază în creația lor, cert este faptul că folclorul rămâne a fi o sursă valoroasă în procesul componistic.

Câteva mostre din perioada delimitată, ce prezintă un interes deosebit în acest sens ar mai fi *Fantezie moldovenească* pentru vioară, pian și orchestră de coarde sau *Concert* pentru vioară și orchestră de Ștefan Neaga, *Simfonia primăverii* pentru vioară și orchestră de Eugen Coca, *Rapsodie* pentru vioară și orchestră de Valerii Poleacov, *Sărbătoare în satul moldovenesc* pentru vioară și pian de Valentin Vilinciuc. Autorul va dedica următoarele sale articole studierii acestora.

Referințe bibliografice

1. MOLODOJAN-MITIȘOV, A. Concertul pentru vioară și orchestră de David Gherșfeld. In: ACADEMIA DE MUZICĂ, TEATRU ȘI ARTE PLASTICE. *Anuar științific: muzică, teatru, arte plastice*. 2011. Chișinău: Grafema Libris, 2011, nr. 1/2 (12/13), pp. 54–61. ISSN 1857-2251.
2. *Folclorul muzical din Moldova și creația componistică*. Chișinău: Știința, 1993. ISBN 5-376-01668-4.
3. КЛЕТНИЧ, Е. *Композиторы Советской Молдавии*. Кишинев: Литература артистикэ, 1987.
4. СТОЛЯР, З. *Георгий Няга*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1973.
5. MELNIC, V., CHICIUC, N. Influențe folclorice în sonatele compozitorului Gheorghe Neaga. In: *Folclor și postfolclor în contemporaneitate: materialele conf. internaționale*, 11–12 dec. 2014. Chișinău: Grafema Libris, 2015, pp. 203–206. ISBN 978-9975-52-185-7.
6. VLAICU, O. Tradiții folclorice în „Suită pentru vioară și pian” de Gh. Neaga: aspectele interpretativ și pedagogic. In: *Învățământul artistic – dimensiuni culturale: conf. de totalizare a activității șt.-didac. A profesorilor [АМТАР]* (anul 2003). Chișinău: Grafema Libris, 2003, pp.147–152. ISBN 978-9975-9617-8-3.